

functioneerden. Maar dat was niet het enige. Het gezinsverband was, wat de behuizing betrof, in het *JDL* verbroken: er waren aparte barakken voor de mannen (mèt de jongens van dertien jaar en ouder), voor de vrouwen (mèt de meisjes van dertien en ouder, de zuigelingen en de kleuters) en voor de kinderen tussen de vier en de dertien, en tussen die verschillende soorten barakken was nauwelijks contact mogelijk: de mannen konden hun vrouwen niet eens zien. Wèl hoorden zij medio april tot hun diepe ergernis dat bij de ontluizing van de vrouwen en meisjes (het gehele *JDL* werd toen ontluid en alle bewoners hadden zich naakt voor de kappers en kapsters moeten opstellen) talrijke *SS*'ers belust hadden staan toekijken. Gewerkt werd, schijnt het, de eerste maanden uitsluitend door een deel van de vrouwen en meisjes (ze moesten de oude uniformen van de uit Amersfoort overgebrachte gevangenen verstellen) – de mannen en jongens liepen maar wat rond, deden 's morgens gymnastiek en 's middags vonden voetbalwedstrijden plaats tussen Joodse elftallen waarbij alle andere mannelijke Joden als toeschouwers aanwezig moesten zijn.

De situatie veranderde ongeveer van april af. Vele honderden mannelijke Joden werden toen naar *Aussenkommandos* van Vught gezonden (in mei alleen al vijfhonderd naar het *Aussenkommando*-Moerdijk) en bovendien werden Joden in het kamp in bedrijven tewerkgesteld die òf, als het Philips- en het *Luftwaffe-Kommando*, een 'gemengd' karakter droegen òf louter Joodse werkkrachten kenden: enkele duizenden in een confectie-, ca. achthonderd in een bont-atelier, nog anderen (onbekend is, hoevelen) in een lomponsor-teerderij. Er arriveerden ook 'molens' voor een diamantslijperij, maar die werden niet in bedrijf gesteld. Tegen de arbeid in de *Aussenkommandos* werd door velen opgezien (de mannen waren er, voorzover gehuwd, volledig van hun gezin gescheiden, de ontberingen waren er groter, er werd meer geranseld en het werk op vliegvelden en aan versterkingen gold als riskant) – tegen de arbeid in Vught waren geen bezwaren (behoudens dan dat men 'voor de Moffen moest werken'), integendeel: nagenoeg een ieder hoopte dat die arbeid een effectieve bescherming zou bieden tegen deportatie.

Niets daarvan.

Nadat, gelijk eerder vermeld, in januari en februari '43 al ruim zeshonderd Joden uit het *JDL* naar Westerbork gezonden waren, gingen er in maart minstens driehonderdveertig naar dat kamp op transport en in april minstens zestig (de beschikbare gegevens zijn niet volledig). Van mei tot september kwam het tot transporten waardoor in totaal, gelijk eveneens al eerder vermeld, ca. tienduizendvijfhonderd Joden naar Westerbork afgevoerd werden. De eerste twee van die transporten (8 en 9 mei) bestonden uit ouden van dagen en gezinnen met meer dan drie kinderen: tezamen meer dan